

Статистика, учет и аудит, 1(96)2025. стр. 132-146
DOI: <https://www.doi.org/10.51579/1563-2415.2025.-1.10>

Экономика және менеджмент
FTAMP 06.72.06
ӨОЖ 336.021

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЕТ ӨНДЕУ КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ ТИІМДІ ЖҰМЫС ІСТЕУІНІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАРЫН ЗЕРТТЕУ

А.Т. Мергенбаева¹, А.Е. Наурызбекова², Н.Т. Кальбаева^{1*}, А.А. Садыкбекова³, Ш.А. Карабаева¹

¹М.О.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан зерттеу университеті, Шымкент, Қазақстан

²Ж.А.Тәшенов атындағы университет, Шымкент, Қазақстан

³Шымкент университеті, Шымкент, Қазақстан

*Corresponding author e-mail: nur.tan73@mail.ru

Түйін. Тиімді ұйымдастырылған және құрылымдық тұрғыдан тексерілген азық-түлік нарығы ұлттық мақсатты көзқарастарға қол жеткізудің маңызды факторы болып табылады. Өз кезегінде, оның жұмыс істеу динамикасы мен даму тенденциялары АӨК-нің жекелеген кіші салалары мен тұтастай алғанда тамақ өнеркәсібі қызметінің көрсеткіштерімен тығыз байланысты. Атап айтқанда, құрылымдау, кешенділік, жүйелілік, тұтастық, сондай-ақ әлеуметтік-экономикалық өсудің тұрақты трендін және пропорционалды-теңгерімді дамуды қамтамасыз етуде отандық ет өңдеуші кәсіпорындар шешуші рөл атқарады. Мақсаты ет өнеркәсібі кәсіпорындарының тиімділігін арттырудың теориялық-әдістемелік және қолданбалы ережелерін ғылыми негіздеу, сондай-ақ отандық ет өңдеу кәсіпорындарының тиімді жұмыс істеуін арттыру үшін факторлар жүйесін анықтау болып табылады. Қойылған міндеттердің ішінде Қазақстандағы ет өңдеу өнеркәсібінің жай-күйі мен дамуына кешенді талдау жүргізілді және ет өңдеу кәсіпорындары өнімдерінің тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін факторлар жүйеленді. Нәтижелері: қазақстандық ет өңдеу кәсіпорындарының экономикалық дамуының негізгі факторлары айқындалды және негізделді, олар белгілі әдістерден айырмашылығы салалық кәсіпорындардың ұйымдық-экономикалық өзара іс-қимылының көп деңгейлі құрылымымен, ет өңдеу кәсіпорындарының тиімді экономикалық дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін орнықты даму саясатын қалыптастыру алгоритмімен толықтырылған инновациялық-әртараптандыру әдістері мен тәсілдерін пайдалануды қамтиды. Қазақстан экономикасының салалық сегменті ретінде ет өңдеуші кәсіпорындарға әлеуметтік-экономикалық дамудың жеделдетілген трендін беру үшін оны тактикалық және стратегиялық басқару жүйесін салалық құрылымдардың тиімділігін, бәсекеге қабілеттілігін және тұрақтылығын арттыруға бағытталған қазіргі заманғы әдістермен толықтыру қажет.

Түйін сөздер: ет өңдеу кәсіпорындары, ет өнімдері, индекс, өндірістік факторлар, экономикалық тиімділікті бағалау.

Негізгі ережелер. Ғылыми зерттеуде ұсынылған нәтижелер ет өңдеу кәсіпорындарының тиімді экономикалық дамуын арттырудың нақты мәселелерін шешудің теориялық және әдістемелік негізін құрайды. Экономиканың орнықты даму саясатының көрсеткіштері жүйесіндегі трендтік міндеттердің жаңа жағдайларына бейімделудің ұсынылған схемасын практикада пайдалану ет саласы кәсіпорындарында Ресурстық әлеуетті пайдаланудың кешенділігі проблемасын шешуге мүмкіндік береді.

Cite this article as: Mergenbayeva A.T., Nauryzbekova A.E., Kalbayeva N.T., Sadykbekova A.A., Karabayeva Sh.A. Research of economic factors of effective functioning of Kazakhstani meat processing enterprises. *Statistics, accounting and audit*. 2025, 1(96), 132-146. (In Kaz.). DOI: <https://www.doi.org/10.51579/1563-2415.2025.-1.10>

Кіріспе. Елдің қазіргі экономикалық дамуы өте күрделі және көп деңгейлі құрылымға ие. Оның мазмұнына көптеген кәсіпорындар, салалар мен кешендер кіреді. Осыған қарамастан, шаруашылық жүргізуші субъектілердің барлық алуан түрлілігінде ауыл шаруашылығы мен елдің қайта өңдеу кешені ерекше рөл атқаратынын атап өткен жөн. Бұл сектор халықты қажетті мөлшерде және қажетті сапада азық-түлікпен, азық-түлікпен және ауыл шаруашылығы шикізатымен қамтамасыз етуде тұжырымдамалық рөл атқаруға арналған. Зерттеу тәжірибесі дәлелдегендей, бұл қондырғы ретроспективада да, ағымдағы сәтте де, келешекте де Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі критерийі болып табылады.

Қазіргі уақытта ҚР Денсаулық сақтау министрлігінің бұйрығымен еліміздің жекелеген азаматы үшін дене дамуы мен психологиялық денсаулықтың қажетті деңгейін қамтамасыз ететін азық-түлік өнімдерін тұтынудың өзекті нормалары айқындалды. Осы ұсыныстарға сүйене отырып, өнім құрамы келесі құрылымға ие: жемістер мен жидектер-жылына 132 кг; қант - жылына 17 кг; балық және балық өнімдері - жылына 14 кг; сүт және сүт өнімдері - жылына 301 кг; нан өнімдері-жылына 109 кг; картоп-жылына 100 кг; майлар өсімдік - жылына 12 кг; ет және ет өнімдері - жылына 78,4 кг. Күнделікті рационда дос құрылымы бар: сүт пен сүт өнімдеріне 800 гр.; көкөністерге - 400 гр.; жемістер үшін - 300 гр.; нан өнімдеріне - 260 гр.; картопқа - 250 гр.; ет үшін - 200 гр. және 60 гр. балық үшін. Соңғысы мүмкіндігінше көп тұтынылуы керек [1].

Осылайша, ет және ет өнімдері қазіргі заманғы адамның диетасында жоғары әлеуметтік және тұтынушылық мәнге ие. Атап айтқанда, салалық министрлік ет тұтынудың келесі құрылымын ұсынады: құс етіне басымдық беру керек - жылына 31 кг-ға дейін; сиыр еті жылына 20 кг-ға жуық тұтынылуы керек; шошқа еті - жылына 18 кг, қой еті-жылына 3 кг-ға дейін. Қалған ет түрлері жылына 1 кг құрайды.

Қазіргі заманғы ет өнімдері кешені халықты ет және ет өнімдерімен толық көлемде, тиісті сапада және қолайлы бағамен қамтамасыз етуге арналған. Демек, соңғысы елдің бүкіл ұлттық экономикасының жұмысында ерекше рөл атқарады.

Ет өңдеу саласының мазмұндық мәніне кешенді талдау жүргізу мақсатында алдымен ет және ет өнімдерін өндірудің бірыңғай функционалдық-технологиялық циклін талдап, салалық саланың синкреттік институционалдық мазмұнының құрылымдық-өнім вертикалын құрайтын детерминанттар ретінде аса маңызды ұйымдық-экономикалық байланыстарға баса назар аударып, бөліп көрсетеміз.

Технологиялық критерий тұрғысынан ет өндіру мен өңдеудің бірыңғай циклін үш құрамдас элемент түрінде ұсынуға болады (1-сурет).

Бірінші топты қызмет көрсету мақсатындағы субъектілер құрайды.

Екінші топқа өңдеуші салалық кешендерді шикізатпен қамтамасыз ету процесіне тікелей қатысатын кәсіпорындар кіреді.

Үшінші топқа ет шикізатын өңдейтін және дайын ет өнімдерін шығаратын тікелей өнеркәсіптік кәсіпорындар кіреді.

1 сурет - Ет өңдеудің өндірістік құрылымы

Ет өндірісі саласындағы салалық сарапшылар мен бейінді мамандардың арасында барлық ет өңдеу кәсіпорындарын басқарудың қолданыстағы ұйымдық құрылымы икемділіктің, бейімделудің және өзгергіштіктің қажетті қасиеттеріне ие емес деген ұстаным кең таралған, осының бәрі дайын ет өнімдерін өндірудің функционалдық-технологиялық циклінің барлық қатысушыларының мүдделерін іске асыруға синкреттік көзқарасты іске асыруды қамтамасыз етпейді.

Бұл кемшіліктер мен проблемалар кешенді сипатта болады, бұл диспропорция процестерін жандандыруға, өндірістің тікелей және жанама шығындарын ұлғайтуға, шикізатпен қамтамасыз ету көрсеткіштерін және, тиісінше, оны қайта өңдеу өнімдерін төмендетуге жағдай жасайды, бұл, сайып келгенде, бүкіл салалық кіші кешен қызметінің тиімділігінің жалпы көрсеткішін төмендетеді.

Біздің көзқарасымыз бойынша, ет саласының әрбір салалық субъектісі бүкіл кіші кешеннің стратегиялық мүдделерін ескере отырып, теңгерімді өсу тактикасын ұстануға тиіс, әйтпесе мүдделер қақтығысы туындайды, бұл негізгі тәуекел факторларының теріс әсері аясында айтарлықтай күшейеді.

Әдебиеттік шолу. Кәсіпорындардың экономикалық тұрақтылығын басқару мәселесі көптеген шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектерінде зерттелуде, олардың ішінде Cattaneo A. [2], Amicarelli V. [3], Rojas-Moreno D. A. [4], Ismail M. және Al-Ansari T. [5], da Silva B. D. және Conte-Junior K.A. [6], Harshawi S. [7]. Кәсіпорынның экономикалық тұрақтылығын басқару механизмі арқылы біз басқару принциптерін, әдістері мен функцияларын қолданатын өзара байланысты объектілер мен басқару субъектілерінің жиынтығын түсінеміз [8, 9].

Кәсіпорынның тұрақтылығын басқару процесі, біздің көзқарасымыз бойынша, үш кезеңнен тұруы керек: дайындық; профилактикалық; дағдарысқа қарсы. Осы кезеңдердің әрқайсысында белгілі бір дәрежеде қауіпті оқиғалардың басталуын

болжауға және олардың басталуының теріс салдарын азайту үшін басқару шешімдерін жасауға мүмкіндік беретін әртүрлі әдістер, әдістер мен іс-шаралар қолданылады.

Механизмнің негізінде жатқан құралдардың әсері бағытталатын басқару объектісінің элементтерін (басқару факторларын) нақтылау түбегейлі маңызға ие. Экономикалық зерттеулерде пайда болу ортасына (сыртқы және ішкі) байланысты жіктелген факторлар ең танымал.

Сыртқы факторларды талдау ет өнеркәсібі кәсіпорындарына оның агроазық-түлік нарығындағы күшті және әлсіз жақтарын анықтауға, оның экзогендік факторлардың әсеріне экономикалық тәуелділігін бағалауға, болашақ қаржылық жағдайдың болжамын жасауға және ықтимал қауіптерді жою шараларын әзірлеуге мүмкіндік береді. Сыртқы факторлар сәйкесінше өзгермелі және олардың әсер ету дәрежесі белгілі бір кезеңде әр түрлі болуы мүмкін. Сондықтан кәсіпорындар болашақта сәтті жұмыс істеуі үшін осы өзгерістерге тез жауап беріп, бейімделуі керек.

Қазақстандық ет саласын көптеген компаниялар қалыптастырады, олардың басым бөлігі тігінен интеграцияланған холдингтік компаниялар. Көбінесе мұндай холдингтер экономиканың басқа салаларында да экономикалық қызметпен айналысатын ірі қаржы топтарына кіреді.

Материалдар мен әдістер. Мақаладағы жұмыста деректерді жинау мен талдауды қоса алғанда, жалпы ғылыми әдістер кешені қолданылды: ғылыми жарияланымдар, статистикалық деректер, есептер және т. б. сияқты әртүрлі көздерден ақпарат жинау, ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтау мақсатында алынған деректерді салыстыру, статистикалық талдау әдістері, өңдеу және өңдеу үшін статистикалық әдістер қолданылған деректерді түсіндіру. Болжау үшін регрессиялық талдау әдісі қолданылды: әр түрлі факторлар арасындағы байланысты анықтай отырып, корреляциялық талдауды қоса отырып, болашақ көрсеткіштерді болжау үшін регрессиялық модельдерді құру. Осы әдістерді қолдану жан-жақты зерттеу жүргізуге және негізделген қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

Нәтижелер. Ресми статистика қазіргі уақытта біздің еліміздің ет-өнім кіші кешенінің құрамына 600-ден астам салалық кәсіпорындар кіретінін көрсетеді. Олардың 80%-дан астамы толық өндірістік-технологиялық циклі бар ет комбинаттары болып табылады [10]. Тұрақты дамудың негізгі факторларының бірі ретінде ет өңдеу саласының шикізат базасы мен өндірістік әлеуетін талдамалық зерттеу жүргіземіз. Статистикалық материалды зерттеуді бастайтын бірінші көрсеткіш - мал мен құс басы (1-кесте).

Ұлттық статистика бюросының деректері мал мен құс санының серпіні айтарлықтай тұрақты және айқын оң үрдіске ие екендігін айғақтайды, бұл өндірістің осы түрлеріне сәйкес біздің еліміз өндіріс көлемін ұлғайту және ішкі нарықты отандық өніммен (сиыр еті, қой еті) қанықтыру тұрғысынан қазіргі заманғы тұтынушы үшін қолайлы болып отыр бағасы.

Қазіргі уақытта республика Үкіметі: қадамдар жасап жатыр, ет саласын дамытуға бағытталған нормативтік-құқықтық құжаттар әзірленді [11]. Қазақстан аумағында ет өнеркәсібін дамыту үшін қолайлы климат құру және өңірлік нарықты шетелдік компаниялардың – ет өңдеуші кәсіпорындардың, жеткізушілердің және т.б. ықпалының бәсекелестігінен қорғау өңірлік аспектіде экономикалық өсуге қол жеткізу және отандық өндірістің ет өнімдерін импортты алмастыру үшін негізгі міндет болып табылады. Бұл қажет, өйткені ішкі ресурстардың жалпы көлеміндегі ет және ет өнімдері импортының үлесі шамамен 25% құрайды, бұл Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігіне қауіп төндіреді [12, 13]. Ет өнеркәсібін неғұрлым объективті талдау үшін

біз ет өңдеу кәсіпорындарының өндіріс көлемін заттай, тоннамен қарастырдық, 1-кестеде көрсетілген.

1-кестеде ет өндірісінің жалпы көлемі бес жыл ішінде ет өнеркәсібіндегі барлық ет өңдеуші кәсіпорындардың 34%-ға өсіп, 2023 жылы 608 029 тоннаны құрады, оның ішінде өндіріс көлемі: шұжық 46,16%-ға, 2023 жылы-65 787 тонна; дайын және консервіленген ет өнімдері 41,9%-ға іс жүзінде - 113 261 тоннаны құрады; ет және тағамдық қосалқы өнімдер 32,7%-ға немесе 349 727 тоннаға: ірі қара мал, шошқа, ұсақ мал, жаңа піскен немесе салқындатылған ет 9,84%-ға. Ең үлкен өсім жылқы шығаруды көрсетті - 7,3%.

1 кесте – Ет өнеркәсібінің ет өңдеу кәсіпорындарының заттай мәндегі өндіріс көлемі, тонна

№	Атауы	Жылдар					Ауытқулар, %
		2019	2020	2021	2022	2023	
1	Ет және тамақ өнімдері	263 529	303 767	295 421	339 009	349 727	32,70
2	Ірі қара, шошқа, қой, ешкі, жылқы және жылқы тұқымдас жануарлардың еті, жаңа немесе салқындатылған	66 378	66 375	59 419	65 673	72 913	9,84
3	Ірі қара мал, қой, ешкі, шошқа майлары	374	139	114	48	43	-88,5
4	Ет консервілері	6 876	7 357	8 532	5 994	6 298	-8,41
5	Ет, ет немесе жануарлардың қанынан жасалған дайын және консервіленген өнімдер	79 812	94 032	103 464	105 905	113 261	41,9
6	Шұжықтар, жануарлардың, құс немесе жануарлардың қанынан жасалған ұқсас бұйымдар	45 009	55 983	62 335	63 299	65 787	46,16
7	Шұжық өндірісінің индексі және ет, құс немесе жануарлардың қанынан жасалған ұқсас бұйымдар, бірлік	1,03	1,243	1,113	1,015	1,039	0,873
8	Ет өңдеу кәсіпорындарының барлық ет өнімдері	461 978	527 653	529 285	579 928	608 029	34
9	Кәсіпорындар саны, бірлік	156	160	165	168	172	10,25
10	Бір ет өңдеуші кәсіпорынның ет өнімінің орташа жылдық шығарылымы	2 961,397	3 297,831	3 207,788	3 451,952	3 535,052	19,37
11	Бір ет өңдеуші кәсіпорынның ет өнімдерін шығарудың орташа айлық қуаты	248	275	267	286	295	+19

Ескерту: ҚР Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша жасалды <https://stat.gov.kz/ru/>

Төмендеу 2019/2023 жылдары ет өнімдерінің келесі санаттары бойынша орын алды: жануарлар майлары 88,5%-ға немесе 2023 жылы 43 тоннаны құрады; ет консервілері 8,41% - ға , бұл 2023 жылы 6 298 тоннаға тең.

2018 жылы бір ет өңдеуші кәсіпорынның етінен орташа жылдық өнім шығару жылына 2961,397 тоннаны, ал 2022 жылы - жылына 3535,052 тоннаны құрады, яғни өсім – 19,37%, бұл ретте 2022 жылы ет өнім шығарудың орташа айлық қуаты бір ет өңдеуші кәсіпорынға 295 тоннаны, өсім – 19% құрады.

Қазақстанның Ет өнеркәсібі қарқынды дамып келе жатқан сала болып табылады. Елде өнімдердің кең ассортиментін шығаратын және елдің ішкі нарығын қамтамасыз ететін ірі ет өңдеу кәсіпорындары жұмыс істейді: «Рубиком» ЖШС, «Кублей» ЖШС, «Ақтеп» ЖШС, «Қайып Ата» ЖШС, «Бижан» «МПК» ЖШС, «Kaz Beef» ЖШС, «Астана Агропродукт» ЖШС. Аталған кәсіпорындар бойынша біз осы кәсіпорындардың экономикалық тиімділігін есептедік (2-кесте).

2 кесте – Ет өңдеу кәсіпорындарының экономикалық көрсеткіштерінің серпіні

№	Атауы	Жылдар					Ауытқулар, %
		2019	2020	2021	2022	2023	
1	Табыстың рентабельділігі	0,04	0,04	0,20	0,19	0,16	240,90
2	Шығыстардың рентабельділігі	0,15	0,16	0,27	0,25	0,23	-42,7
3	Өнімді сатудың рентабельділігі	-0,033	-0,023	0,12	0,131	0,133	-503
4	Тозу коэффициенті	0,29	0,2	0,19	0,21	0,21	-25
5	Қор қайтарымы	2,47	0,76	0,56	0,49	1,08	-55,97
6	Қор сыйымдылығы	1,80	1,93	1,90	2,19	2,69	49,53
7	НҚ рентабельділігі	0,54	0,52	0,59	0,52	0,69	28,61

Ескерту: авторлар құрастырған

2-кестеге сәйкес, жалпы ет өңдеу кәсіпорындарының тиімділік индекстерінің орташа бағасы 2023 жылы мынадай нәтижелерді көрсетті: кірістердің рентабельділігі - 0,16; шығыстардың рентабельділігі - 0,23, 42,69%-ға төмендеген кезде; өнімді сатудың рентабельділігі - 0,13, 6,21 есеге төмендеген; қор өнімділігі 55,97% - ға төмендеп, 2023 жылы 1,08 құрады; негізгі құралдардың рентабельділігі (НҚ) 28,61%-ға өсті.

Ет өңдеу кәсіпорындары қызметінің тиімділігіне жүргізілген талдау олардың көпшілігінің төмен тиімділігін және экономикалық санкциялар, геосаяси тұрақсыздық және пандемияның салдары әсер еткен рентабельділік көрсеткіштеріндегі ерекшеліктерді түсіндіретін бірқатар себептерді анықтады. Кәсіпорындардың қызметіне айтарлықтай әсер етті, бұл ет өнімдеріне сұраныстың төмендеуіне немесе шикізат ресурстарына қол жеткізуде қиындықтар туғызды [14]. Кәсіпорындар өз өнімдерінің сапасына қатысты мәселелерге тап болды, бұл тұтынушылардың сенімін жоғалтуға және сұраныстың төмендеуіне әкелді.

Қазіргі заманғы отандық ет нарығы - бұл ішкі өндіріске бағытталған нарық. Импорт үлесі салыстырмалы түрде аз және 2023 ж. сәтінде небәрі 648,0 мың тоннаны құрады. экспорттың көрсеткіштері де төмен мәндерге ие, атап айтқанда, 2020 жылы ол 609,0 мың тоннаны құрады (3-кесте).

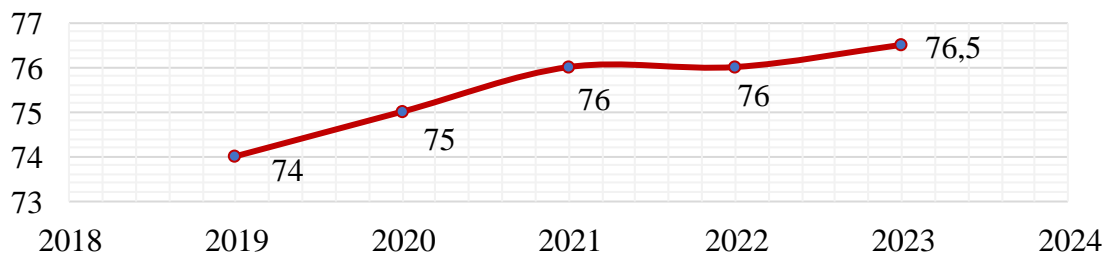
3 кесте – Қазақстандағы ет және ет өнімдері ресурстарының теңгерімі, мың тонна

Көрсеткіштер	Жылдар					Ауытқулар, %
	2019	2020	2021	2022	2023	
Ресурстар						
Қорлар	812	804	862,0	912,0	977,6	20,3
Өндіріс	9853	10319	10629,7	10866,5	11222,0	13,8
Импорт	1246	1103	879,7	771,8	648,0	-52,1
Барлығы	11911	12226	12371,4	12550,3	12847,6	0,99
Пайдалану						
Тұтыну	49	33	29,1	26,9	26,9	5,4
Шығындар	17	15	18,3	20,5	18,7	1,1
Экспорт	236	307	354,4	415,3	609,0	58,1
Жеке тұтыну	10805	11009	11057,6	11110,0	11160,8	3,2
Қорлар	804	862	912,0	977,6	1032,2	128,4

Ескерту: ҚР Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша жасалды <https://stat.gov.kz/ru>

Сарапшылардың пікірінше және біздің ойымызша, жақын арада (2-3 жыл) теңгерім өзгермейді, ішкі өндіріс экспорт пен импорт деңгейінен едәуір басым болады [15, 16].

Тұтыну шығыстарының құрылымын бағалау халық шығыстарының басым бөлігі тауарлардың азық-түлік тобына (~40%) жұмсалатынын көрсетеді, оның шамамен 10%-ы ет және ет өнімдерін сатып алуға жұмсалатын шығыстарды құрайды, бұл осы азық-түлік өнімінің жоғары тұтынушылық маңыздылығын көрсетеді. 2 суретте Қазақстанда жан басына шаққандағы ет тұтыну динамикасы көрсетілген.

2 сурет – Қазақстанда жан басына шаққандағы ет тұтыну динамикасы

Ескерту: ҚР Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша жасалды <https://stat.gov.kz/ru>

Ресми деректерге сәйкес 2023 жылы Қазақстанда жан басына шаққандағы ет тұтыну көрсеткіші - 76,5 кг (2019 жылға қарай+0,5 кг) құрады, бұл ретте сиыр етінің үлесі 36%, ал құс етінің үлесі - 44% құрады. Бұл көрсеткіш өте жоғары және 1990 жылдан бастап максималды мәнді білдіреді.

Аталған ет өңдеу кәсіпорындарының барлығы ҚР ет өнімдері нарығында маңызды ойыншылар болып табылады. Олар елдің ішкі нарығын ет өнімдерімен қамтамасыз етеді, сонымен қатар өз өнімдерін басқа елдерге экспорттайды.

Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету және экспорт пен импортты талдау үшін ет өнімдерін сыртқы жеткізуден импортты алмастырудың әсерін анықтау үшін мақалада сыртқы сауда айналымының сомасы мен құрылымы қарастырылды (4-кесте).

4 кесте – Ет өнімдерінің сыртқы сауда айналымы және оның Қазақстан Республикасындағы құрылымы 2019-2023 жылдар кезеңінде

Көрсеткіштер	Жылдар					Ауытқулар, %
	2019	2020	2021	2022	2023	
Ет өнімдерінің сыртқы сауда айналымы, мың доллар						
Ет өнімдерін импорттау	132185,8	196254,8	204967,3	238595,4	237734,9	79,85
Ет өнімдерін экспорттау	35397,8	40608,2	44308,5	42750,0	128369,2	262,65
Ет өнімдерінің сыртқы сауда айналымы	167583,6	236863,0	249275,8	281345,4	366104,1	118,46
Ет өнімдерінің сыртқы сауда айналымының құрылымы (мың доллардың % бен)						
Ет өнімдерін импорттау	78,87	82,85	82,22	84,80	64,94	-17,7
Ет өнімдерін экспорттау	21,12	17,14	17,77	15,19	35,06	66,00
Ет өнімдерінің жалпы сыртқы сауда айналымы	100	100	100	100	100	0
Сыртқы сауда айналымы, тоннамен						
Ет өнімдерін импорттау	56596,8	77394,33	84929,79	94603,45	83229,19	47,05
Ет өнімдерін экспорттау	10017,70	10657,90	13114,70	10251,10	29692,70	196,4
Ет өнімдерінің сыртқы сауда айналымы		66614,50 88052,23	98044,49	104854,55	112921,89	69,51
Ет өнімдерінің сыртқы сауда айналымының құрылымы (тоннадан %-бен)						
Ет өнімдерін импорттау	84,96	87,89	86,62	90,22	73,70	-13,25
Ет өнімдерін экспорттау	15,03	12,10	13,37	9,77	26,29	74,85
Ет өнімдерінің жалпы сыртқы сауда айналымы	100	100	100	100	100	0
Ескерту: ҚР Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша жасалды https://stat.gov.kz/ru						

4-кестеде республикада ет өнімдерінің сыртқы сауда айналымы 5 жыл ішінде 118,46%-ға өскені көрсетілген. Бұл ретте, экспорт 2,62 есе өсті және 128 369,20 мың АҚШ долларына тең., ал импорт 79,85%-ға, бұл 2023 жылы - 237 734,90 мың АҚШ долларына тең. Ет өнімдерінің сыртқы сауда айналымы құрылымында (мың АҚШ долларынан %-бен.) импорт 17,7%-ға төмендеп, 2023 жылы 64,94%, ал экспорт 35,06%. құрады, бұл импорт экспортқа қарағанда 30% - ға артық екенін көрсетеді.

Болжамдарға сәйкес, құстардың экспорты 2025-2026 жылдар аралығында шамамен 35%-ға артады және шамамен 438 мың тоннаны құрайды. Осылайша, етті өнеркәсіптік өндеудің отандық секторы, сондай-ақ салалық нарық айтарлықтай табысты дамуда, бірақ Қазақстанның АӨК-нің барлық ет өндеу саласының орнықты және бәсекелі дамуының айтарлықтай тежеуші факторы болып табылатын жүйелі сипаттағы проблемалар бар деген қорытынды жасауға болады.

Талқылау. 2030 жылға дейінгі перспективаға арналған ет және ет өнімдерінің өнеркәсіптік өндірісінің көлемі елдің Ауыл шаруашылығын және ауылдық аумақтарды дамыту, атап айтқанда мал шаруашылығы салаларын сойылатын мал мен құс

өндірісінің көзделіп отырған көлемін ескере отырып дамыту мүмкіндіктеріне сүйене отырып есептеледі.

Соңғы онжылдықта ет және ет өнімдерін өндіруді ұлғайту мақсатында АӨК ет саласының көптеген жаңа кәсіпорындары салынып, жұмыс істеп тұрған кәсіпорындары қайта жаңартылды. Техникалық база өндірісті үнемі жаңартып отырды. Сонымен қатар, ет өнімдерінің ассортименті айтарлықтай өсті, жаңа желілер пайда болды. Сапалы ет өнімдерін өндіру шикізатты өндеудің кешенді және қалдықсыз технологияларын жетілдіруге, шикізат, энергетика және еңбек шығындарын азайтуға байланысты. Ет өнімдері үшін шикізатты ақылға қонымды жұмсау технологияларын қолдануға және импорттық жеткізушілерден бас тарту арқылы отандық өндірушінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға сүйене отырып, мұның бәрі отандық өндірушілерге өндірістің жоғары өсуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

АӨК ет саласы кәсіпорындарының алдында бәсекеге қабілетті сапалы ет өнімдерін өндіруді қамтамасыз етудің кешенді міндеті тұр. Өнімнің сапасын арттыруға қабілетті жаңа технологияларды, инновацияларды енгізу қажет. Ішкі және сыртқы нарықтарға бағытталған жоғары қосылған құны бар өнімдерді (стейктер, ет медальондары және т. б.) өндіру де үлкен пайда әкелетіні сөзсіз.

АӨК ет саласын дамытудың негізгі бағыттарын айқындау үшін ұзақ мерзімді перспективада шикізат ресурстарының көрсеткіштері (тірі және сою салмағы) нақтыланды (5-кесте).

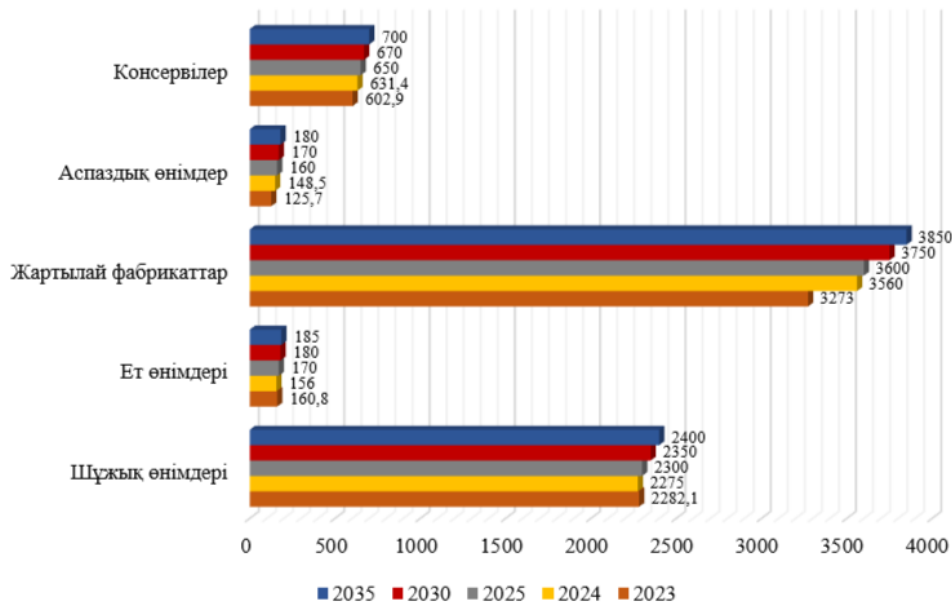
5 кесте – Өнімді мал мен ауыл шаруашылығы құсының өндіріс көлемі, мың тонна

Түрі	2024		2025		2030 прогноз		2035 прогноз	
	массасы							
	тірі	сою	тірі	сою	тірі	сою	тірі	сою
Барлығы, оның ішінде:	15163,5	10866,3	15525	11140	16135	11590	16955	12195
КСР	2827,1	1625,2	2850	1640	2900	1670	3000	1725
қой мен ешкі	5031,6	3936,8	5220	4080	5500	4300	6000	4700
шошқалар	465,1	216,8	480	225	495	230	510	240
құс	6708,7	5014,3	6840	5110	7100	5310	7300	5455
малдың басқа түрлері	131,0	73,2	135	85	140	80	145	75

2025 жылы тірі союға арналған мал мен құс өндірісі 15,5 миллион тоннадан асады және 2024 жылмен салыстырғанда 102,4% өсім көрсетеді деп күтілуде.

2035 жылға қарай өндірістің өсуі 2024 жылғы көрсеткіштер деңгейіне шамамен 12% құрайды. КСР мен құс шаруашылығының жедел дамуы, сондай-ақ Етті мал шаруашылығы процестерін жетілдіру жөніндегі кіші бағдарламаның қабылдануы өндіріс құрылымының өзгеруіне әсер етеді. Өндірістің шамамен 80 %-ы құс еті мен сиыр етіне келеді.

3-суретте 2024 жылғы өндіріс көрсеткіштері, 2025 жылы күтілетін көрсеткіштер және 2035 жылға дейін өнеркәсіптік ет өндірісі бойынша жобаланған көрсеткіштер көрсетілген.

3 сурет – Ет өнімдерінің негізгі санаттарын өндіру (мың тонна, консервілер-муб)

Ескерту: ҚР Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша жасалды <https://stat.gov.kz/ru/>

2025 жылдың соңына қарай сатуға бағытталатын ет және қосалқы өнімдер өндірісі 8,55 млн тоннаны құрайды. 2030 жылы көлемдер 2025 жылмен салыстырғанда 2,2%-ға өседі. 2035 жылға қарай ет өндірісінің ұлғаюы 2030 жылғы көрсеткіштерге қатысты 3,4% деңгейінде болады.

Шұжық өнімдері өндірісінің өсуі 2025 жылы 2,30 млн тоннаны, жартылай фабрикаттар - 3,60 млн тоннаны және консервілер - 650 мубты құрауы мүмкін.

2030 жылға қарай шұжық өнімдерінің көлемі 2,2%-ға, жартылай фабрикаттар - 4,2%-ға, консервілер-3,1% - ға өседі.

2035 жылға қарай шұжық өнімдерінің өндірісін арттыру 2,1 %, жартылай фабрикаттар - 2,7% және консервілер - 4,5% құрайды.

Шұжық өнімдерін өндірудің басқа ет өнімдерінің ұлғаюына қатысты төмен қарқыны қазіргі уақытта шұжық өнімдерінің нарығы жеткілікті қанық және халықтың қажеттіліктері қамтамасыз етілгендігімен байланысты болады, сондықтан барлық өзгерістер тек шығарылатын өнімнің сапасын жақсарту бағытында болады.

Ет консервілерінің өндірісі ассортиментті жетілдіру есебінен өсетін болады, сондай-ақ бірінші және екінші сияқты дайын асханалық тағамдар өндірісі одан әрі дамиды болады.

2024 және 2035 жылдарға арналған ет және ет өнімдерін өндіру құрылымын салыстыра отырып, шұжық және жартылай фабрикаттар өнімдерінің үлес салмағы азайған кезде сойылған мал мен құс етінің өңделмеген түрдегі үлес салмағының ұлғаюын атап өткен жөн.

Сонымен қатар, сала кәсіпорындары шығаратын ет өнімдері халықтың денсаулығын сақтауға және нығайтуға, балалар мен ересектердің дұрыс емес және теңгерімсіз тамақтануына байланысты аурулардың алдын алуға бағытталған салауатты тамақтану саласындағы мемлекеттік саясаттың мақсаттарына жауап беруі керек.

Агроөнеркәсіптік кешеннің ет саласы дамуының ағымдағы серпінін ескере отырып, перспективаға ет өнімдерін өндіру көлемін ұлғайту кәсіпорындардың сапалы ауыл шаруашылығы Ет шикізатымен қамтамасыз етілуімен, жұмыс істеп тұрған қайта өңдеу кәсіпорындарын жаңғырту деңгейімен, сондай-ақ тұтынушылық сұраныспен үздіксіз байланысты болады.

Ол үшін мыналарға бағытталған шараларды жүзеге асыру қажет:

- технологиялық жаңғырту бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру, еңбек өнімділігін арттыруды, ресурс үнемдеуді және шығындарды азайтуды қамтамасыз ететін негізгі және жанама шикізатты терең өңдеуді қоса алғанда, жаңа технологияларды игеру;

- ішкі нарықтың агроазық-түлік инфрақұрылымын, оның ішінде ауыл шаруашылығы өндірушілерінен ет шикізатын (малды) сатып алу, оны қайта өңдеу, сақтау және өткізу, оның ішінде бөлшек саудаға өткізу үшін көтерме-тарату орталықтарының желісін құру есебінен жедел дамыту;

- ет өнімдерінің қауіпсіздігі мен сапасын басқарудың ұлттық жүйесін жетілдіру, олардың өмірлік циклінің барлық кезеңдерінде қадағалау жүйесінің жаңа компоненттерін пысықтау және енгізу;

- кәсіпорындарда бақылау жүйелеріне қойылатын және халықаралық ұсынымдармен үйлестірілген бірыңғай талаптарды әзірлеу;

- ет өнімдерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін өзара байланысты көрсеткіштер жүйесін бекіту; өндіріс қарқынының өсуін, инвестициялар тартуды және инновацияларды енгізуді ынталандыратын салааралық экономикалық қатынастарды оңтайландыру;

- ет өнімдерін өндіру және өткізу саласында интеграция мен кооперацияны дамытуды ынталандыру.

Ет өнеркәсібінде барлық өңірлердің халқын жоғары сапалы ет өнімдерімен уақтылы және оңтайлы жабдықтау деңгейіне жағдай жасау үшін ел аумағы бойынша өндірістік қуаттарды біркелкі және ұтымды орналастыру мәселесін шешу қажет.

Қорытынды. Қазақстанда ет өнеркәсібін одан әрі дамыту үшін осы құбылыстарды толыққанды жүйелі бағалау қажет және Ет өнеркәсібі оң дамып келе жатқанын атап өтуге болады, бірақ бұл әсіресе қарқынды емес, бұл ет өнімдерінің экспортына, импортына және импортын алмастыруға әсер етеді, қорытынды жасауға болады. Ет өнеркәсібінің көптеген кәсіпорындарында өнімдердің кең ассортименті бар, олардың шамадан тыс қанықтылығы тауарлардың бір-бірімен бәсекеге түсуіне байланысты жалпы пайданың төмендеуіне әкеледі. Ісінген ассортимент портфелінің теріс факторлары: қойма қорлары мен қаптаманың өсуі; сапаның тұрақсыздығы; жүктелмеген ауысымдардың жиі ауысуымен байланысты өнім бірлігінің жоғары құны.

Жалпы, Қазақстанда ет өнімдерінің экспорты оң серпінге ие, ет өнімдерінің кейбір түрлерінің экспорты азайып келеді. 2019 жылмен салыстырғанда 2023 жылы ҚР-ға өнім экспортының өсуі бірнеше факторларға, соның ішінде: Ауыл шаруашылығын мемлекеттік қолдау нәтижесінде ҚР-да өнім өндірісінің ұлғаюына; Орталық Азия, Өзбекстан, Таяу Шығыс және Қытай тарапынан өнімге сұраныстың артуына; қазақстандық ет өнімдерінің сапасы мен ассортиментінің жақсаруына байланысты; өнімнің қауіпсіздігін арттыру, экспорттық инфрақұрылымды дамыту және экспортты әртараптандыру жөніндегі жұмысты жалғастыру қажет.

Жағымсыз тұстардың ішінде мыналарды атап өткен жөн: тұтыну нарығының теңгерімсіздігі мен құбылмалылығының, сондай-ақ баға диспаритетінің болуы; халықтың көпшілігі үшін олардың экономикалық қолжетімділігінің төмен деңгейін

анықтайтын сапалы ет өнімдерінің жоғары құны; шағын бизнестің кәсіпкерлік сегментінің ұйымдастырылмауы және даму деңгейінің төмендігі; жосықсыз бәсекелестіктің болуы; өндірістік қуаттардың жетіспеушілігі; материалдық-техникалық жарақтандырудың және салалық өндірістің инновациялылығы; білікті кадрлардың тапшылығы; Мемлекеттік басқарудың өңірлік және жергілікті деңгейлерінде ет өндірісі мен салалық нарықты дамытудың нақты жоспарлары мен стратегиялық мақсаттарының болмауы; ішкі және салааралық деңгейде шаруашылық жүргізуші субъектілердің интеграциялық-кооперациялық өзара іс-қимылының дамуының жеткіліксіз деңгейі; ресурстарды тұтынудың жоғары деңгейі, энергия тиімділігінің төмен көрсеткіштері және өндірістің экологиялылығының жеткіліксіз деңгейі.

Өзірленген экономикалық-математикалық модель негізінде Қазақстанның ет өнеркәсібінің ет өңдеу кәсіпорындарының тиімділігін одан әрі арттыру үшін кәсіпорындардың толық жүктелуін қамтамасыз ету үшін шикізат базасын дамыту, ет саласының барлық қатысушыларын кластерге біріктіре отырып, өнім өндіру кезінде тұтыну шығындары мен сұранысты ескеру қажет деп қорытынды жасауға болады, бұл 2027 жылға қарай ет өнімдерін шығару көлемі бойынша синергетикалық әсер береді ҚР-да-208344,784 тонна және ет өнімдерін шығарудан түскен табыс, 159577,188 млн. теңге және елдегі инвестициялардан түсетін табысты арттыру.

Әдебиет тізімі

1. «Об утверждении научно обоснованных физиологических норм потребления продуктов питания» Приказ Министра национальной экономики Республики Казахстан от 9 декабря 2016 года № 503.
2. Cattaneo A. et al. Reducing food loss and waste: five challenges for policy and research //Food policy. – 2021. – Vol. 98. – p. 101974.
3. Amicarelli V. et al. Material flow analysis and sustainability of the Italian meat industry // Journal of Pure Production. – 2021. – Vol. 299. – p. 126902.
4. Rojas-Moreno D.A. and others. Can we get high productivity combined with environmental benefits? Research of emergency economic systems of sheep meat production //Journal of Pure Production. – 2022. – Vol. 365. – p. 132722.
5. Ismail M., Al-Ansari T. Improving sustainability through resource efficiency in beef production systems using a sliding time window approach and frame estimates //Heliyon. – 2023. – Vol. 9. – No. 7.
6. da Silva B.D., Conte-Junior K.A. Prospects of cultured meat in countries with economies dependent on animal husbandry: an overview of potential problems and opportunities //Trends in food science and technology. - 2024. – p. 104551.
7. Harshawi S. et al. Challenges and opportunities to improve cycling in the poultry and egg sector: the case of France //Resources, conservation, and recycling. – 2023. – Vol. 193. – p. 106963.
8. Abbasi I.A. and others. Integrated farming system based on a circular economy for local chickens: promoting food security and sustainability // Journal of Clean Production. – 2024. – Vol. 436. – p. 140368.
9. Avast and TR, etc. Modeling approaches used for management and decision-making in the beef production sector: a systematic review //Animals. – 2024. – Vol. 14. – No. 11. – p. 1632.
10. Айбосынова Д.А., Насырова А.М., Сулейманов Р.Э. Инвестиции в мясоперерабатывающую промышленность - фактор роста конкурентоспособности аграрного сектора Казахстана // Вестник ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Экономическая серия. - № 1. - 2021. - С. 17-19.
11. Турысбекова Г., Айтмуханбетова Д. Развитие мясоперерабатывающей промышленности Республики Казахстан // Проблемы агробизнеса. – 2020. - №1. – С.127-134.
12. Хайруллина О.И. Анализ состояния и перспектив роста российского экспорта мяса // Продовольственная политика и безопасность. – 2023. – № 1. – С. 191–206, <https://doi.org/10.18334/ppib.10.1.117021>.
13. OECD Data ExplorerOecd. Retrieved March 01, 2024 [Электронды ресурс]. - Available at: <https://data-explorer.oecd.org/> (accessed: 14.08.2024).
14. Постановление Правительства Республики Казахстан. Об утверждении Концепции развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2021 – 2030 годы [Электронды ресурс]. - Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/> (accessed: 12.07.2024).

15. Постановление Правительства Республики Казахстан. Об утверждении национального проекта по развитию агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2021 - 2025 годы [Электронды ресурс]. - Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000732> (accessed: 12.07.2024).

16. Dala.kz. ТОП-7 мясоперерабатывающих компаний Казахстана [Электронды ресурс]. - Available at: <https://eldala.kz/rating/4143-top-7myasopererabatyvayushchih-kompaniy-kazahstana> (accessed: 12.07.2024).

References

1. *Ob utverzhdenii nauchno obosnovannyh fiziologicheskikh norm potrebleniya produktov pitaniya* [On the approval of scientifically based physiological norms of food consumption]. Prikaz Ministra nacional'noj jekonomiki Respubliki Kazahstan ot 9 dekabrya 2016 goda № 503 (in Russian).

2. Cattaneo A. et al. Reducing food loss and waste: five challenges for policy and research. *Food policy*, 2021, 98, p. 101974.

3. Amicarelli V. et al. Material flow analysis and sustainability of the Italian meat industry. *Journal of Pure Production*, 2021, 299, pp. 126902.

4. Rojas-Moreno D.A. and others. Can we get high productivity combined with environmental benefits? Research of emergency economic systems of sheep meat production. *Journal of Pure Production*, 2022, 365, p. 132722.

5. Ismail M., Al-Ansari T. Improving sustainability through resource efficiency in beef production systems using a sliding time window approach and frame estimates. *Heliyon*, 2023, 9, 7.

6. da Silva B.D., Conte-Junior K.A. Prospects of cultured meat in countries with economies dependent on animal husbandry: an overview of potential problems and opportunities. *Trends in food science and technology*, 2024, pp. 104551.

7. Harshawi S. et al. Challenges and opportunities to improve cycling in the poultry and egg sector: the case of France. *Resources, conservation, and recycling*, 2023, 193, pp. 106963.

8. Abbasi I.A. and others. Integrated farming system based on a circular economy for local chickens: promoting food security and sustainability. *Journal of Clean Production*, 2024, 436, pp. 140368.

9. Avast and TR, etc. Modeling approaches used for management and decision-making in the beef production sector: a systematic review. *Animals*, 2024, 14(11), pp. 1632.

10. Ajbosynova D.A., Nasyrova A.M., Sulejmanov R.Je. Investicii v mjasopererabatyvajushhuju promyshlennost' – faktor rosta konkurentosposobnosti agrarnogo sektora Kazahstana [Investments in the meat processing industry are a factor in the growth of competitiveness of the agricultural sector in Kazakhstan]. *Vestnik ENU imeni L.N. Gumileva. Jekonomicheskaja serija*, 2021, 1, ss. 17-19 (in Russian).

11. Turysbekova G., Ajtmuhanbetova D. Razvitie mjasopererabatyvajushhej promyshlennosti Respubliki Kazahstan [Development of the meat processing industry of the Republic of Kazakhstan]. *Problemy agrorynka*, 2020, 1, ss.127-134 (in Russian)

12. Hajrullina O.I. Analiz sostojaniya i perspektiv rosta rossijskogo jeksporta mjasa [Analysis of the state and growth prospects of Russian meat exports]. *Prodoval'stvennaja politika i bezopasnost'*, 2023, № 1, pp. 191–206. doi: 10.18334/ppib.10.1.117021 (in Russian)

13. OECD Data ExplorerOecd. Retrieved March 01, 2024. Available at: <https://data-explorer.oecd.org> (accessed: 14.08.2024).

14. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan. *Ob utverzhdenii Konceptii razvitija agropromyshlennogo kompleksa Respubliki Kazahstan na 2021 – 2030 gody* [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan On approval of the Concept of development of the agro–industrial complex of the Republic of Kazakhstan for 2021-2030. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/> (accessed: 12.07.2024) (in Russian).

15. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan. *Ob utverzhdenii nacional'nogo proekta po razvitiju agropromyshlennogo kompleksa Respubliki Kazahstan na 2021 - 2025 gody* [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan On approval of the National project for the development of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan for 2021-2025]. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000732> (accessed: 12.07.2024) (in Russian).

16. Dala.kz. TOP-7 mjasopererabatyvajushchih kompanij Kazahstana [TOP 7 meat processing companies in Kazakhstan]. Available at: <https://eldala.kz/rating/4143-top-7myasopererabatyvayushchih-kompaniy-kazahstana>(accessed: 12.07.2024) (in Russian).

ИССЛЕДОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КАЗАХСТАНСКИХ МЯСОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

*А.Т. Мергенбаева¹, А.Е. Наурызбекова², Н.Т. Кальбаева^{1*},
А.А. Садықбекова³, Ш.А. Карабаева¹*

¹Южно-Казахстанский исследовательский университет им.М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан

² Университет имени Ж.А.Ташенова, Шымкент, Казахстан

³Шымкентский университет, Шымкент, Казахстан

Резюме. Мясоперерабатывающие предприятия играют критическую роль в обеспечении населения мясной продукцией, их эффективная работа напрямую влияет на доступность и качество мясных товаров для потребителей. В связи с чем, актуализация нашего исследования определяется необходимостью обоснования, расширения и уточнения теоретико-методологических аспектов, а также разработка прикладных решений, с целью обеспечения устойчивого, экономически эффективного и конкурентоспособного развития отечественных мясоперерабатывающих предприятий на основе реализации современных методов и комплексных подходов в управлении. Все это, в конечном итоге, определяет концептуальную направленность, научную целесообразность, логическую конструкцию построения и структуру изложения нашего исследования.

Ключевые слова: мясоперерабатывающие предприятия, мясная продукция, индекс, производственные факторы, оценка экономической эффективности.

RESEARCH OF ECONOMIC FACTORS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF KAZAKHSTANI MEAT PROCESSING ENTERPRISES

*A.T. Mergenbayeva¹, A.E. Nauryzbekova², N.T. Kalbayeva^{1*},
A.A. Sadykbekova³, Sh.A. Karabayeva¹*

¹M.Auezov South Kazakhstan Research University, Shymkent, Kazakhstan

²Zh.A.Tashenev University, Shymkent, Kazakhstan

³Shymkent University, Shymkent, Kazakhstan

Summary. Meat processing enterprises play a critical role in providing meat products to the population, and their effective operation directly affects the availability and quality of meat products for consumers. In this regard, the actualization of our research is determined by the need to substantiate, expand and clarify theoretical and methodological aspects, as well as the development of applied solutions in order to ensure sustainable, cost-effective and competitive development of domestic meat processing enterprises based on the implementation of modern methods and integrated management approaches. All this ultimately determines the conceptual orientation, scientific expediency, logical construction and structure of the presentation of our research.

Keywords: meat processing enterprises, meat products, index, production factors, economic efficiency assessment.

Авторлар туралы ақпарат:

Мергенбаева Азиза Тоймахамбетовна - э.ғ.к, доцент, М. Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстан Зерттеу университетінің «Экономикалық теория» кафедрасының меңгерушісі, Шымкент, Қазақстан, e-mail: Aziza.mer.69@mail.ru

Наурызбекова Альмара Еркиновна – «Экономика және басқару» кафедрасының э.ғ.к., аға оқытушы, Ж.А.Ташенев атындағы университет, Шымкент, Қазақстан, e-mail: almaran@list.ru

Кальбаева Нурсулу Танатовна* - М. Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстан Зерттеу университетінің «8D04140 «Қаржы» ББ докторанты, Шымкент, Қазақстан, e-mail: nur.tan73@mail.ru

Садықбекова Айжарқын Әбдіразаққызы - э.ғ.к., Шымкент университетінің «Экономика және жаратылыстану» кафедрасының доценті, Шымкент, Қазақстан, e-mail: saijarkyn@mail.ru

Карабаева Шынар Ауезхановна – М. Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстан Зерттеу университетінің «Менеджмент және маркетинг» кафедрасының аға оқытушысы, Шымкент, Қазақстан, e-mail: shynarshym@mail.ru

Информация об авторах:

Мергенбаева Азиза Тоймахамбетовна - к.э.н., доцент, зав.кафедрой «Экономическая теория» Южно-Казахстанского исследовательского университета им.М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан, e-mail: Aziza.mer.69@mail.ru

Наурызбекова Альмара Еркиновна - к.э.н., старший преподаватель кафедры «Экономики и управление» Университета им.Ж.А.Ташенева, Шымкент, Казахстан, e-mail: almaran@list.ru

Кальбаева Нурсулу Танатовна* - докторант ОП 8D04140 «Финансы» Южно-Казахстанского исследовательского университета им.М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан, e-mail: nur.tan73@mail.ru

Садыкбекова Айжаркын Абдразақовна – к.э.н., доцент кафедры «Экономика и естествознание» Шымкентского университета, Шымкент, Казахстан, e-mail: saijarkyn@mail.ru

Карабаева Шынар Ауезхановна – Ст.преподаватель кафедры «Менеджмент и маркетинг» Южно-Казахстанского исследовательского университета им.М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан, e-mail: shynarshym@mail.ru

Information about the authors:

Aziza Mergenbayeva - associate professor, head of the Department «Economic theory» of the M.Auezov South Kazakhstan Research University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: Aziza.mer.69@mail.ru

Almara Nauryzbekova - c.e.s., Senior Lecturer of the Department «Economics and management» of the Zh.A.Tashenev University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: almaran@list.ru

Nursulu Kalbayeva* - doctoral student EP 8D04140-«Finance» of the M.Auezov South Kazakhstan Research University, Shymkent, Republic of Kazakhstan, e-mail: nur.tan73@mail.ru

Aizharkyn Sadykbekova– Candidate of Economics, Associate Professor of the Department of «Economics and Natural Sciences» of Shymkent University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: saijarkyn@mail.ru

Shynar Karabayeva - Senior lecturer of the Department of «Management and Marketing» of the M.Auezov South Kazakhstan Research University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: shynarshym@mail.ru

Алынды: 09.01.2025

Қарауға қабылданды: 13.02.2025

Онлайн қолжетімді: 31.03.2025